

Kysymyksiä ohjausalan tutkimukselle

Ohjauksen rooli yhteiskunnan eri aloilla on kasvanut. Viime vuosina näkyvää keskustelua on käyty esimerkiksi ohjauksen roolista yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistämässä sekä digitalisaation tarjoamista mahdollisuuksista opinto- ja urapolkujen sujuvoittamisessa. Ilmaston- ja elinkeinorakenteiden muutokset luovat haasteita paitsi nuorten, myös varttuneiden ihmisten siirtymien tuelle. ”Reilulla siirtymällä” tarkoitetaan sitä, että kenenkään ei tulisi jäädä omilleen ja tyhjän päälle, vaikka oma osaaminen liittyisi yksinomaan fossiilisille polttoaineille perustuvaan yhteiskuntaan (esim. Järvensivu ym. 2019). Ohjauksen tarkastelussa tarvitaan niin yksilöllistä, yhteisöllistä kuin yhteiskunnallista näkökulmaa. Silloinkin, kun yksilölliset, yhteisölliset ja yhteiskunnalliset tarpeet ja tavoitteet ovat linjassa keskenään, näiden suhteet ovat monisyisiä ja jännitteisiä. Vastaavasti ohjauskäytänteisiin kytkeytyvien teknologioiden tarkastelussa tarvitaan monipuolisia näkökulmia: myös silloin, kun edistyneet teknologiat näyttävät toimivan niin kuin oli tarkoitus, mukaan tulee useimmiten myös tarkoitattomia vaikutuksia, joiden ymmärtämiseksi on tarkasteltava teknologioiden asettumista osaksi erilaisia käytänteitä ja prosesseja sekä osallisten kokemuksia näistä käytänteistä ja prosesseista (esim. Schraube, painossa).

Kasvatustieteiden kannalta ilmeisen merkittävä käsitteellinen ja käytännöllinen ohjauksen muutos liittyy siihen, että koulutuksen eri asteiden opetus- ja ohjaussuunnitelmissa ohjaus ei enää rajaudu ohjausalan ammattilaisten toiminnaksi, vaan ”kuuluu kaikille”. Yksilöllisen ohjausosaamisen kehittämisen rinnalla tarvitaan myös ohjausyhteistyön ja organisaation tason kehittämistä. Kaiken kaikkiaan ohjauksen haasteet ovat kasvaneet ja moninaistuneet, minkä vuoksi esimerkiksi Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Euroopan sosiaalirahasto ovat viime vuosina rahoittaneet merkittävillä summilla erilaisia ohjauksen käytänteiden, välineiden ja järjestelmien kehittämishankkeita, joilla pyritään vastaamaan koulutuksen ja työelämän haasteisiin. Koulutuksen kentän ohella ohjaus- ja vuorovaikutustaidoille on kysyntää esimerkiksi kehitettäessä johtamisen käytänteitä erilaisissa organisaatioissa. Ohjaus on esillä ja sitä esitetään ratkaisuksi monenlaisiin yksilöllisiin, yhteisöllisiin ja yhteiskunnallisiin haasteisiin.

Ohjauksen kehittäminen ja sitä edistävä ohjausalan tutkimus edellyttää monitasoisia ja monipuolisia tarkastelun näkökulmia. Eri tasoilta tapahtuvasta ohjausjärjestelmätason tarkastelusta on hyvänä esimerkkinä VOP-malli (”Verkostomaisesti tuotettujen ohjauksen palvelujärjestelyjen” malli), joka ottaa huomioon eri tasot valtakunnallisesta päätöksenteosta aina asiakkaalle näkyviin ohjauspalveluihin asti (mm. Nykänen, Karjalainen, Vuorinen & Pöyliö 2007, 227–230). Merkittävänä haasteena on luoda riittävä vuoropuhelu eri tason toimijoiden välille, niin että päätöksen tekijät ja johdosta vastaavat tuntevat riittävästi ohjauksen arjen haasteita ja käytännön toimijat pystyvät kommunikoimaan ja perustelemaan toiminnassa tarvittavia

edellytyksiä ja tarvittaessa ottamaan käyttöön uudenlaisia toimintamalleja. Itse ohjaustyöstä tarvitaan tutkimusta, jossa tarkastellaan ohjausvuorovaikutusta, ohjauksessa hyödynnettäviä menetelmiä ja kanavia sekä ohjauksen vaikuttavuutta.

Ohjausjärjestelmien murros sekä ohjauskäytänteiden ja ohjauksen tutkimuksen lähestymistapojen moninaisuus ovat näkyneet myös Suomen kasvatustieteellisen seuran alla toimivan Ohjausalan tutkimuksen verkoston kokoontumisissa. Ohjauksen tutkimus Suomessa on monipuolista ja moniulotteista. Kokonaiskuvan muodostamisesta tekee osaltaan haastavaa se, että ohjauksen tutkijat tulevat eri tieteenaloilta ja tutkimuksia julkaistaan eri foorumeilla. Erilaisista käsitteellisistä lähtökohdista huolimatta näyttää kuitenkin siltä, että ohjauksen tutkijat päätyvät usein samantyyppisten kysymysten äärelle: ohjaukseen liittyvät asiat ovat monisyisiä ja ulottuvat yksityisimmistä kokemuksista ohjausvuorovaikutuksen ja yhteisöllisten käytänteiden kautta laajoihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Erityistä ohjausalan tutkimuksissa ehkä onkin, että ohjausta tutkittaessa nämä ulottuvuudet ovat väistämättä läsnä ja tutkijoiden on huomioitava ne tutkimuksen eri vaiheissa.

Tämä asettaa myös erityisiä haasteita ohjauksen kasvatustieteelliselle tutkimukselle. On paikallaan kysyä, minkälaisin käsittein ja tutkimusmenetelmin ohjausta on asianmukaista lähestyä. Tämä kysymys kulkee rinnan sen kysymyksen kanssa, mitä itse ohjauksen käsitteellä tarkoitetaan, ja minkälaisia metodologisia implikaatioita käsitteeseen kulloinkin kuuluu. Missä suhteessa ohjauksen ja kasvatuksen käsitteet ovat toisiinsa? Miten ohjauksesta saadaan tietoa ja mikä on asianmukainen tapa arvioida ohjaustoiminnan hyötyjä eri osapuolille erilaisissa konteksteissa? Ohjauksen roolin muuttuminen koulutuksen kentällä – psykososiaalista yksilötyötä tekevien vastuusta 'koko koulu ohjaa' -ajatteluun – edellyttää toistuvaa kysymistä: mitä ohjauksella tässä yhteydessä tarkoitetaan? Suomalaisessa kontekstissa ohjauksen käsite on haastava myös siinä mielessä, että se yhdistyy herkästi moniin muihin hyvin erilaisiin "ohjauksen" merkityksiin teatteriesityksistä polkupyörän ohjaamiseen. Pitäisikö siis kehittää uudissana, joka luonnehtisi osuvammin ja rajatummin sitä, mitä tarkoitetaan?

Suomessa on useampiakin ammattinimikkeitä, joissa on mukana sana "ohjaus" ja joilla on toiminnan luonteen ja osaamisvaatimusten kanssa keskinäisiä kosketuspintoja. Näitä ovat esimerkiksi opinto-ohjaaja, koulunkäynnin ohjaaja, nuoriso-ohjaaja, sosiaaliohjaaja, palvelu-ohjaaja, uraohjaaja ja työnohjaaja. Näissä voidaan katsoa tarvittavan ohjausosaamista ("counselling competence") ja laajemmin nähtynä ohjaus- ja neuvontaosaamista. Monissa muissakin tehtävissä on hyötyä ohjauksellisesta osaamisesta. Esimerkiksi John ja Julia McLeod (2015) puhuvat erityisestä "oheisohjauksesta" ("embedded counselling"), joka voitaisiin hahmottaa muun muassa opettajan tai lääkärin työhön kuuluvana taitona liikkuu tarpeen mukaan perustehtävän (opettaminen, hoitaminen) ja ohjauksen (osallisen kuuntelemista ja tukemista tämän jäsentäessä kokemuksiaan ja omaa paikkaansa maailmassa) välillä. Keskusteltavaksi jää, millä tavalla "oheisohjauksen" käsite tarkkaan ottaen eroaa muista tuen muodoista ja yleisestä ammatillisesta vuorovaikutuksesta esimerkiksi opettajan tai lääkärin ammatissa. Samaan tapaan kuin voimme päätyä ongelmiin, jos jäsenämme kaikkea kouluissa tapahtuvaa pelkästään "oppimisen" käsitteen avulla (esim. Peltonen 2017), on ongelmallista, jos "ohjaus" voi tarkoittaa mitä tahansa hyvää tarkoittavaa vuorovaikutusta koulun arjessa.

Timo Latomaa (2011) ehdotti Kasvatus-lehdessä, että ohjaus tulisi nähdä liikkumisena opetuksen, kasvatuksen, terapian ja uudelleen koulutuksen nelikentässä: ohjauskeskustelu liikkuu tarpeen mukaan erilaisilla pedagogisen toiminnan alueilla, mutta ei asemoidu pysyvästi mihinkään näistä. Vanhalakka-Ruoho, Silvonon ja Kauppila (2015) näkivät, että ohjauksen ydin on tarjota yksilölle aikaa, tilaa ja arvostusta, jotta hän voi pohtia ja selkiyttää elämäntilannettaan ja suunnata eteenpäin voimavaraistuneena. Yksilön lisäksi ohjauksen kohteena – ja vaihtelevassa määrin subjektina

– voi olla myös ryhmä. Lisääntyvässä määrin viime vuosina on puhuttu myös, esimerkiksi *Ohjaamojen* yhteydessä, ”monialaisesta ohjauksesta” (ks. esim. Lilja ym. 2021). On huomionarvoista, että myös yksilöohjauksessa ”yksilö” voi hahmottaa hyvin eri tavoin – ärsykeitä prosessoivasta, ympäristönsä kanssa vuorovaikutuksessa olevasta subjektista tietynlaisten toiminnan tulosten tuottamisen prosesseista itsensä löytävään eliö-ympäristö-järjestelmään (esim. Hellsten ym. 2021).

Ei ole yhdentekevää, näemmekö ohjauksen funktion viime kädessä ”kollektiivin uudelleenmuotoamisena” (ks. esim. Nissen 2012), yksilön ”oppimisen ja hyvinvoinnin edistäjänä” vai ”subjektiposition” tai ”toimijuuden” edistäjänä (ks. esim. Koivuluhta 2021). Vaikka ohjausalan toimijat usein asemoituvat dekontekstualisointia (Kasvatus 4/21) ja terapisoitumista (mm. Brunila ym. 2021) ”vastaan”, on hyvä huomata, että valinnat eivät aina ole yksittäisen tutkijan tai ohjaajan asenteesta tai päätöksestä riippuvaisia. Voimme olla ykskantaan McLeodien (2015) kanssa yhtä mieltä siitä, että ohjauksessa elämisen ongelmia ei tulkita yksilön psyykkisiksi ongelmiksi, vaan jännitteiksi ja vaikeuksiksi henkilön suhteessa siihen maailmaan, jossa hän elämänsä elää. Tämä yksimielisyys ei kuitenkaan vapauta meitä länsimaista kulttuuria läpäisevästä psykologismista (esim. Sugarman, 2017), joka kulkee mukana käyttämässämme käsitteissä ja elämämme käytänteissä. Edellä kuvatut näkökulmat haastavat pohtimaan kriittisesti myös kysymystä ohjauksen mahdollisuuksista ja rajoista. On arveluttavaa ajatella, että esimerkiksi yksilö- ja pienryhmäohjauksen avulla voidaan ratkaista sellaisia ongelmia, jotka liittyvät pikemminkin yhteisön, yhteiskunnan ja kulttuurin rakenteisiin ja totuttuihin toiminnan tapoihin. Monissa tilanteissa tarvitaan myös epäkohtiin ja toimimattomiin rakenteisiin ja käytänteisiin puuttumista. Näitä kysymyksiä on ohjausalan tutkimuksessa nostettu viime aikoina esille muun muassa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsitteen avulla (ks. Kennedy & Arthur 2014).

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus kytkeytyy laajemminkin ohjausalan etiikkaan ja ihmiskäsitykseen. Ohjausosalalle etiikan ja ihmiskäsityksen syvälinen ymmärrys on erityisen tärkeää, jotta ohjauksessa voidaan palvella ihmisiä eettisesti kestäväällä tavalla ja ymmärtää ihmisyyttä monipuolisesti ja holistisesti (Onnismaa 2000; Parkkinen, Puukari & Lairio 2001). Eettiset kysymykset ja niihin liittyvät jännitteet ovat aina läsnä ohjauksessa ja kytkeytyvät osaltaan yhteiskunnan ja kunkin yksilön arvoihin. Myös tämän teemanumeron artikkeleita voidaan tarkastella eettisfilosofisten linssien läpi. Ohjausalan toimijoiden itseymmärrys ja vahva ohjausalan perustan tiedostaminen ovat tarpeen, kun elämme aikaa, jossa ohjaukseen kohdistuu monia toiveita ja keskenään ristiriitaisiakin odotuksia.

Vaikka ohjausalan moninaisuudella on oma myönteinen merkityksensä, on myös paikallaan käyttää aikaa yhteisten kysymysten paikantamiseen. Tämä teemanumero, yhdessä muiden ohjausta käsittelevien julkaisujen kanssa, tarjoaa tähän hyvän tilaisuuden. Lukiessa voi tarkastella esimerkiksi, missä määrin merkitysten muotoutuminen ohjauskeskusteluissa ja oman paikan löytäminen maailmassa kuvioi teemanumerossa käsitellyissä tutkimuksissa? Miltä tutkimukset näyttävät, jos niitä pohditaan suhteessa yhteisön jäseneksi kasvamisen, psyykkisen kehityksen sekä yksilöllisen ja yhteisöllisen oppimisen tukemiseen? Millä tavalla tutkimuksissa hahmotetaan jännitteitä yksilöllisten, yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden ja tavoitteiden välillä?

Ohjausalan tutkimuksen verkoston tavoite on edistää paitsi ohjausalan tutkimusta, myös ohjausalan tutkimuksesta käytävää keskustelua sekä tutkimuksen ja käytännön vuoropuhelua ja yhteistoimintaa. Teemanumero on mielestämme oiva avaus, joka tarjoaa monia syötteitä käsitteellisiin ja käytännöllisiin keskusteluihin. Vaikka teemanumeron ja yksittäisten artikkeleiden valmistuminen on monessa mielessä juhlistamisen arvoinen asia, on syytä muistaa, hermeneuttikko Paul Ricoeuria (2000) mukailen, että käsilläolevien tekstien merkitys ei ole niiden takana, vaan niiden edessä: olennaista on myös lukiessa kohdistaa tarkkaavaisuuttaan mahdollisiin maailmoihin ja keskusteluihin, jotka teemanumeron myötä avautuvat.

Lähteet

- Brunila, K., Harni, E., Saari, A. & Ylöstalo, H. (toim.) 2021. *Terapeuttinen valta: Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Hellsten, S, Suorsa, T & Muukkonen, H. 2021. "Tuottaaks meidän toiminta oikeesti hyvinvointia ja jaksamista?" – Opiskeluhoitoyhdistämättäiläisten tulkinnat työn tavoitteista ja mahdollisuuksista yhteistyötä muovaamassa. *Kasvatus* 52 (3), 334–346.
- Järvensivu, P., Hakala, E., Lummaa, K., Lähde, V., Majava, A., Toivanen, T., Vadén, T., & Eronen, J. 2019. Ilmastokriisiin sopeutuminen on kansanterveydellinen kysymys. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 56(4). <https://doi.org/10.23990/sa.83011>
- Kennedy, B. A. & Arthur, N. 2014. Social Justice and Counselling Psychology: Recommitment Through Action. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy* 48 (3), 186–205.
- Koivuluhta, M. 2021. Asiakkaan ohjausprosessi ja ohjauksen tuloksellisuus: tapaustutkimus TE-toimiston ammatinvalinta- ja uraohjauksesta. *Kasvatus* 52 (3), 322–333.
- Latomaa, T. (2011). Mitä ohjaus on? Ohjaus pedagogisena toimintana. *Kasvatus* 42 (1), 46–57.
- Lilja, T, Pukkila, P & Helander, J. 2021. Monialaisen ohjauksen rakentuminen ohjaustilanteissa: onko monialainen ohjaus monialaista? *Kasvatus* 52 (3), 282–296.
- McLeod, J. & McLeod, J. 2015. Research on embedded counselling: An emerging topic of potential importance for the future of counselling psychology. *Counselling Psychology Quarterly*, 28:1, 27-43, DOI: 10.1080/09515070.2014.942774
- Nissen, M. 2012. Subjectivity of participation. *Articulating Social Work Practice with Youth in Copenhagen*. Basings-toke: Palgrave Macmillan.
- Nykänen, S., Karjalainen, M., Vuorinen, R. & Pöyliö, L. 2007. Ohjauksen alueellisen verkoston kehittäminen: poikkiallinnollinen ja moniammatillinen yhteistyö voimavarana. *Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusjulkaisuja* 37. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-2747-9>
- Onnismaa, J. 2000. Ohjaustyön etiikka ja ohjausasiiantuntijuus. Teoksessa J. Onnismaa, H. Pasanen & T. Spangar (toim.) *Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Ohjauksen toimintakentät*. Jyväskylä: PS-kustannus, 294 – 313.
- Parkkinen, J., Puukari, S. & Lairio, M. 2001. Ohjauksen filosofinen perusta. Teoksessa M. Lairio & S. Puukari (toim.) *Muutoksista mahdollisuuksiin. Ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6233-3>
- Peltonen J. 2017. Schools and the New Language of Learning. Teoksessa P. Siljander, K. Kontio, E. Pikkarainen (toim) *Schools in Transition*. Rotterdam: SensePublishers. https://doi.org/10.1007/978-94-6300-827-3_5
- Ricoeur, P. 2000. Tulkinnan teoria. Diskurssi ja merkityksen lisä. Suomentanut Heikki Kujansivu. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Schraube, E., painossa. Technology and the practice of everyday living. Teoksessa H. J. Stam, & H. Looren de Jong (toim), *The SAGE Handbook of Theoretical Psychology*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Vanhalakka-Ruoho, M., Silvonen, J. & Kauppila, P. 2015. Johdanto: Toimijuus näkökulmana ohjaukseen. Teoksessa P. Kauppila, J. Silvonen & M. Vanhalakka-Ruoho (toim) *Ohjaus, toimijuus ja elämäntietä*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Teemu Suorsa, Sauli Puukari ja Jussi Silvonen